

8. Iushkova L. S. *Metodika «Vykhod». Slovar' simvolov* [Technique "Exit". Symbol dictionary]. Available at: <http://www.realize-psy.ru/slovar1.pdf> (in Russian).

Виктория Соколова. Круг и лабиринт как хронотопные параметры ранней драматургии М. Метерлинка. В статье рассматривается проблема параметров времени и пространства в ранней драматургии М. Метерлинка. Хронотопные координаты, организуемые в формах круга и лабиринта, в драматических произведениях реализуются через литературное и сценическое воплощение. Анализируется многовекторность символических значений круга и лабиринта, их пространственные и временные координаты рассматриваются во внешнем (локальном) и внутреннем (психологическом) значениях. Прослеживается связь этих образов со сквозными для ранних драм М. Метерлинка мотивами смерти, рока, слепоты, неизвестного. Акцентируется корреляция образов круга и лабиринта с мортальным пространством и энтропийным временем.

Ключевые слова: круг, лабиринт, хронотоп, символ, драматургия, мортальное пространство, энтропийное время, психопомп, М. Метерлинка.

Viktoria Sokolova. Circle and Labyrinth as the Chronotopic Parameters of M. Maeterlinck's Early Drama. An article focuses on the problem of the parameters of time and space in M. Maeterlinck's early drama. The chronotopic coordinates, organized in a form of the circle and labyrinth, are depicted both in literary form and staging of Maeterlinck's drama. An article presents the analysis of the manifold symbolic meanings of circle and labyrinth, their spatial and temporal coordinates are considered in an external (local) and internal (psychological) sense. There has been found a connection between these images and such prevailing for the early Maeterlinck's drama motives as death, fate, blindness, and the unknown. Special attention is being paid to the correlation pattern between the symbols of circle and labyrinth and mortal space along with entropic time.

Keywords: circle, labyrinth, chronotope, symbol, drama, mortal space entropic time psychopomp, M. Maeterlinck.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2015 р.

УДК 821.161.2-31

Мар'яна Штогрин

Принципи сюжетної та образної організації міського простору в романі С. Андрухович «Фелікс Австрія»

Автор статті розглядає міфологічний дискурс міста Станіславова у романі Софії Андрухович «Фелікс Австрія». Виявлено соціально-стратифікаційну структуру Станіславова як відображення сюжетної організації твору. Показано вплив міста на формування свідомості його мешканців.

Ключові слова: місто-міф, хронотоп, центр, маргінес, сюжет, ілюзія.

Нерозривний зв'язок часу та простору, що базується на теорії відносності Ейнштейна, став основою введення поняття «часопростір» у літературознавство, а згодом дав підстави розглядати його як структурний закон жанру художнього твору. Відомий російський вчений М. Бахтін переніс це поняття в літературу, поєднавши час і простір в одну парадигму, вбачаючи під хронотопом «суттєвий взаємозв'язок часових і просторових відносин» [3].

У літературознавстві до проблеми просторово-часової організації художнього твору, окрім М. Бахтіна, зверталися О. Комарова, Ю. Лотман, В. Топоров та ін. На тлі загальної «урбанізації» літератури, зумовленої новими викликами сучасності, особлива увага приділялася урбаністичному хронотопу. Дослідженням міського тексту займалися О. Кискін, С. Павличко, В. Фоменко, М. Чубінська тощо. Актуальність нашого дослідження зумовлена недостатнім висвітленням проблеми сюжетної організації міського тексту в літературознавстві.

Мета статті – дослідити міфопоетику часопростору роману Софії Андрухович «Фелікс Австрія». Поставлена мета проектує розв'язання таких завдань: виявити соціально-стратифікаційну структуру Станіслава як відображення сюжетної організації твору; показати вплив міста на формування свідомості його мешканців.

Тарас Возняк стверджує, що «масований пресинг мас-медій призвів до того, що львівський чи станіславський дискурс був елімінований петербурзьким чи московським» [4, с. 91]. У координатах художнього міського простору роману С. Андрухович «Фелікс Австрія» презентовано цілісний *imago mundi* (образ світу). Виникає відчуття ірреальності існування як самих героїв роману, так і міста, у якому розгортаються описані події, – місто-міф, місто-спогад, місто-ілюзія, місто-мрія. Відбувається мимовільна проекція Станіслава в художньому часопросторі С. Андрухович на сучасний Івано-Франківськ, зіставлення зі спогадами про тодішні часи, що постають аж ніяк не в романтичному ореолі ідеального міста. У тексті навіть околиці з їхньою вражаючою убогістю та перенаселеністю постають милими і почасти кумедними. Твір прочитується у контексті «кресознавства». «Втрачені» землі (Станіслав постає як загублені креси Австро-Угорської імперії), як рай/міф ідеального міста, де навіть служниці вільно розмовляють латиною і мало чим відрізняються від своїх пань, можуть бути у їхній ролі. Як зауважує Т. Возняк, поняття «галичанин» обумовлене «австрійським мітом» Галичини, набуттям нею статусу Коронного краю – Королівства Галичини та Володимирії (*Königreich Galizien und Lodomerien*) [4, с. 234].

Сюжетно-образна організація художнього часопростору роману, позначена ілюзорністю та загадковістю, вказує на неможливість спрогнозувати життєвий шлях героїв. Відтак, цілком очевидні риси баченого (уявного) чи представленого набувають інших значень у ревізії реального світу. «Хронотоп персонажів уособлює собою так званий психологічний хронотоп, що генерує самосвідомість персонажів художнього твору. Це суб'єктивний часопростір діючих осіб. Завдяки зміщенню зовнішнього та внутрішнього хронотопів персонаж художнього твору може перебувати одночасно в декількох локусах – у конкретному місті й часі фізичного перебування та в просторі своїх думок, видінь, снів тощо» [5, с. 392]. Власне, за типом суміщення зовнішнього та внутрішнього хронотопів вибудовує сюжет Софія Андрухович. Так, одна з героїнь – Стефанія Чорненко власне буття доволі часто не може ідентифікувати у конкретному часопросторі, перебуваючи у полоні надуманих подій та почуттів. Дівчина вигадує своє особливе місце у житті Аделі та прихильність отця Йосифа. Вона навіть «додумує» передсмертні слова доктора Ангера. Дівчина настільки сильно вірить у свої вигадки, що перестає відчувати різницю і межу між реальністю та фантазією. Усе її життя побудоване на ілюзіях – нерозривного зв'язку з Аделею, забороненого кохання до отця Йосифа. Уява Стефанії породжує навіть фантазм про кровний зв'язок із доктором Ангером.

У сюжетно-композиційній організації роману важливу роль відіграє невідповідність ситуації, що розгортається, тим оцінкам, які вона отримує у сприйнятті героїв роману. Назва роману вказує на подвійну гру символів, як-от: щаслива Австрія або ж Фелікс (химерна дитина із незвичайними здібностями-хворобою), що уособлює саму імперію на теренах Станіслава.

В основі художнього конфлікту нездоланність ілюзій, що постають в уяві Стефи, та правдивого стану речей. Письменниця вибудовує кілька окремих часопросторів для кожного із героїв роману, що містичним чином накладаються та взаємодіють у загальній канві сюжету. Існує світ служниці Стефи, де вона позашлюбна донька доктора Ангера, змушена виконувати його передсмертну волю – опікуватися сестрою. Світ Петра, який обертається навколо красуні дружини, майстерні та химерного будинку, де є кумедна та наївна служниця, що захоплюється виставами ілюзіоніста та котру нарешті необхідно віддати заміж. Є й священник, який віддав себе служінню убогим не лише матеріально, але й духовно.

Почуття любові пояснюють і частково виправдовують поведінку та вчинки героїв роману. Це підтверджують слова ілюзійніста шевальє Торна: «Кожен отримує те, що хоче, кожен має таку любов, якої прагне. Хтось народився панею – хтось служницею, і служниця була б нещасна здобути волю від пані. Пані любить у той спосіб, що приймає від служниці її служіння, і таким чином робить служницю щасливою, саму її перетворює на пані – у цьому чарівному палаці. Хоча й палац цей, який є водночас кораблем, далеким островом, венецьким палаццо, римським храмом – може бути страшною в'язницею, як в'язницею може бути – і буває – сама любов. Хтось любить їжею, хтось – каменем, хтось – молитвою» [2, с. 187].

Є у романі і своя *terra incognita* для Стефи – Америка – незнана земля, куди кличе її поїхати найкращий єврейський наречений – Велвеле. Він – втілення духу периферії, околиць міста, брудних і захаращених, котрі мріють про світло та блиск заможного центру. Стефа, наче медіатор, вільно мандрує між центром і околицею та його мешканцями, дивним чином поєднуючи у собі знання перших та навик виживання других.

Письменниця вдало відтворює саму атмосферу старосвітського життя у його злагодженому ритмі та суворій відповідності відведених їм від народження ролей. «... Традиційна людина знала і “надсвіт” – перший як “падіння” другого, а другий як “звільнення” першого. Вона розуміла духовність як те, що виходить за межі як життя, так і смерті. Вона знала, що зовнішнє існування, “життя” є нічим, якщо воно не є наближенням до “надсвіту”, до чогось “більшого, ніж життя”, якщо вищою метою не є співучасть у ньому і активне звільнення від всяких людських зв'язків. Вона знала, що несправжньою є всяка влада, несправедливим і насильницьким є всякий закон, безглузда і тимчасова всяка установа, якщо вони не є владою, законом та установою, які підлягають вищому принципу Буття – який даний згори і спрямований до світу горішнього. Традиційний світ знав Божественну Царську Владу. Він знав акт переходу – Ініціацію (два великі шляхи наближення до надсвіту) – героїчний Чин і Споглядання; посередників – обряд і вірність; велику опору – традиційний Закон і Касту; земний символ – імперію. Такими є основи ієрархії та традиційного суспільства, які були цілком і повністю зруйновані тріумфуючою “гуманізованою” цивілізацією сучасних людей» [10, с. 194]. Головні героїні роману – Аделя та Стефа – постають через асоціативні зв'язки з певною частиною міста – центром та околицею. Автору вдалося надзвичайно точно та чуттєво відобразити всі

духовно-емоційні переживання героїнь і низку соціально-стратифікаційних нюансів.

Акцент на прогнозованості стосунків між дівчатами – прогностична уява про лесбійський зв'язок, що перекреслюється черговим сюжетним поворотом. Виявляється, Пані не чорна душею та не сповнена нищих бажань плотської втіхи.

Вражає чітка візуалізація Станіславова, де тісно сплітаються містичні топоси з історичними назвами вулиць, районів, означають час наукові винаходи та кулінарні шедеври. С. Андрухович пропонує власну ойкуменію Станіславова, центром якого є химерний будинок Аделі та Петра. Побудований на згарищі, він і сам здається ілюзією, яка, врешті, розвіється. Він дивний і незвичний у своєму архітектурному рішенні. Жителі Станіславова по-своєму сприймають місто. Для одних це слимакова мушля, для інших – підводний палац, марево, химера потойбіччя. К. Леві-Строс акцентує на протиставленні чоловічого та жіночого простору в будівництві стародавніх поселень, що суголосне опозиції сакральне-профанне/центр-околиця – «центральний комплекс, утворюваний чоловічим будинком і майданчиком для танців, служить місцем для церемоній, у той час як периферія віддається для домашніх справ жінок, що не беруть участі у релігійних таїнствах» [6, с. 127].

Особливість дому, збудованого Петром, – скляна стеля. У романі вона є уособлення зв'язку зі Всесвітом, вищими силами і водночас виступає символом відкритості, вседоступності, незахищеності. Служниця часто нарікає на непрактичність такого архітектурного рішення, бо лише на вулиці починає падати дощ, у будинку йде справжня злива. Величний дім із міцними стінами та фундаментом є ще одним уособленням могутньої імперії, проте такої ж химерної та нетривкої. Він постає з попелу і в попіл перетворюється. Вогонь у романі набуває очисного сенсу. Будинок у вогні – образ-символ початку і кінця оповіді – вказує на циклічність міфічного хронотопу. Так, це інший будинок, інший час, але він незмінний у прагненні довести людині власну маріонетковість у руках Вищих Сил.

Деміургом у романі постає чоловік – спершу це лікар Ангер, який творить особливий світ для двох дівчат – різних як за походженням, так і за світосприйняттям. Згодом цю естафету перехоплює скульптор Петро, осягаючи невідомий простір очима коханої жінки, поєднуючи химерним чином мрії живих і застигли символи вічності. У будинок він багато переніс із «цвинтарного світу». Складно не погодитись із твердженням Ю. Лотмана, що «мистецтво розширює простір непередбачуваного –

простір інформації – і одночасно створює умовний світ, що експериментує з цим простором і торжествує над ним» [7, с. 108].

Ще один семантичний ключ, закодований у романі С. Андрухович «Фелікс Австрія», вказує на міф – символічну концепцію сім'ї, що почасти ототожнюється із імперією загалом, де Франц-Йосиф – люблячий батько для всіх, що розуміє почуття і прагнення жителів занедбаного коронного краю.

Нам імпонують міркування Ярини Цимбал стосовно типового набору притаманного урбаністичному пейзажу: «Тож до трамвая та ліхтарів додамо ще кав'ярню, ресторан, театр і кінотеатр, ілюзіон, кабаре, автомобілі, вулиці, вітрини, тротуар, міський сад, парк, алеї, панель, повію – і матимемо повноцінний міський простір» [9, с. 28]. У С. Андрухович це автентичний історичним реаліям простір, де вилають одразу трьома мовами нечупару-служницю, а болото та розбиті дороги якимось містичним чином проростають у Івано-Франківську ХХІ століття.

Художня особливість образотворення роману «Фелікс Австрія» полягає в презентації жіночих образів із погляду сучасниці, котра перебуває в силовому полі впливу фемінізму. Відтак, маємо погляд на реальний світ крізь призму свідомості героїні Стефи Чорненко. Дівчина розкривається у контексті родинних взаємин і контактів із зовнішнім світом. Відстежуємо дещо полярний рівень сприйняття подій роману у психоемоційному світі Стефи та решти персонажів. Автор фіксує перебіг думок, мрій, станів, вражень та фантазій героїні, якому дзеркально відповідає місто, де вона переживає це все. Світовідчуття жінок відображається також через такі нюанси та деталі, як от історія із тонкими шовковими панчохами та срібним гребінцем. Ці деталі-образи набувають сюжетотворчого значення (аналогічно як хустинка в п'єсі В. Шекспіра «Отелло і Дездемона»).

Жіночі панчохи – дорога та інтимна деталь гардеробу, доступна не кожній із представниць прекрасної статі того часу. Усталене звичаєве право, що пристойна пані не з'являється без них у товаристві навіть у спеку. Місто диктує власний дрескод, таким чином чітко диференціюючи стану приналежність його мешканців. Уперше про них мріє дружина священика – Іванка, гортаючи модні журнали Відня та Парижу. Впадає у вічі надзвичайна обізнаність їмості навіть у найменших тенденціях моди, і це на тлі панівного безладу та бруду у власному помешканні. Її сподівання на «міське життя» не виправдовуються через сподвижницьку, просвітницьку діяльність чоловіка – отця Петра. Сільська жителька не може впоратись із труднощами міського побуту, а

найняти служницю не дозволяє матеріальне становище. Аделя, бачачи душевні поривання жінки до світського життя, дарує їй шовкові панчохи. Проте священик має інше бачення цієї ситуації. Він вважає це надміром і розкошами, які не потрібні дружині духівника. Тож він повертає цей предмет гардеробу власниці. Стефа, яка мимоволі стала свідком цього вчинку, трактує його як свідчення адюльтеру між Аделею та Петром. Відстежуємо ще одну деконструкцію сенсів у сприйнятті цього чоловіка Стефою. Вона живе у полоні спогадів про учня лікаря, який і досі закоханий у неї. Водночас лише Петрові вдається достукатися до адекватності сприйняття зовнішнього світу Стефою.

Акцентування на внутрішніх переживаннях Стефи домінує над зовнішньоподієвим розгортанням сюжету. Це суттєво загострює інтригу, адже до останніх сторінок усі події, пов'язані з родиною Аделі та Петра, сім'єю священика, Феліксом і, зрештою, містом, подаються винятково крізь призму сприйняття їх Стефою. Парадоксальним є поєднання в цьому образі закоріненості в щоденний побут, надзвичайній практичності поруч із фантазіями, візіями та маренням.

Отже, автор вибудовує особливий часопростір, моделюючи його із фрагментів вражень, марень на яву, спогадів та уявлень, гри ілюзій, поєднуючи елементи містичні та реалістичні. Формування свідомості міських жителів безпосередньо пов'язане із соціально-стратифікаційною побудовою міста, що і визначає сюжетну структуру твору.

Список використаних джерел

1. Андрусів С. Характерологія українців. Національний Космо-психологос // Науковий збірник Українського Вільного Університету. – Мюнхен 1995. – С. 132–137.
2. Андрухович С. Фелікс Австрія : роман / Софія Андрухович – Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. – 288 с.
3. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике // Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. – Сб. — М. : Худож. лит., 1975. — С. 234–407.
4. Возняк Т. Феномен міста / Тарас Возняк. – Л. : [б. в.], 2009. – 333 с.
5. Коркішко В.О. Часопростір як формотворча категорія художнього тексту / В.О. Коркішко // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. – 2010.– Вип. XXIII, ч. 1. – С. 388–395.
6. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. – М. : АН СССР, Институт этнографии, 1983. – 536 с.
7. Лотман Ю. М. Семиосфера : Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров. Статьи. Исследования. Заметки / Ю. М. Лотман. – СПб, 2000. – 704 с.
8. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Павличко. – [2-е вид]. – К. : Либідь, 1999. – 447 с.

9. Цимбал Я. Привиди урбанізму / Ярина Цимбал // Критика. – 2007. – Ч. 4 (114). – С. 27-29.
10. Evola Giulio. Rivolta contro il mondo moderno. Edizioni Mediterranee: Roma, 1969 (Terza edizione riveduta).

References

1. Andrusiv S. *Kharakterolohiia ukraintsiiv. Natsionalnyi Kosmo-psykhologos* [Characterology of Ukrainians. National Kosmo-psychologos]. Munich, 1995, pp. 132 – 137 (in Ukrainian).
2. Andrukhovych S. *Feliks Avstriia* [Felix Austria]. Lviv, 2014, 288 p. (in Ukrainian).
3. Bakhtyn M. M. *Formy vremeni i khronotopa v romane. Ocherky po istoricheskoi poetike* [Forms of time and chronotope in the novel. Sketches on historical poetics]. In: *Voprosy lyteratury i estetiki*, 1975. pp. 234-407 (in Russian).
4. Vozniak T. *Fenomen mista* [The phenomenon of city]. Lviv, 2009, 333 p. (in Ukrainian).
5. Korkishko V.O. *Chasoprostir yak formotvorcha katehoriia khudozhnoho tekstu* [Time-and- space as form-creative category of the text]. In: *Aktualni problemy slovianskoi filolohii*, 2010. issue XXIII, pp. 388-395 (in Ukrainian).
6. Levi-Stross K. *Strukturnaia antropolohiia* [Structural anthropology]. Moscow, 1983, 536 p. (in Russian).
7. Lotman Yu. *Semiosfera : Kultura i vzryv. Vnutri mysliazhchikh mirov. Stati. Issledovaniia. Zametki* [Culture and explosion. Inside thinking worlds. Articles. Researches. Notes]. St. Petersburg, 2000, 704 p. (in Russian).
8. Pavlychko S. *Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi* [Modernism discourse in the Ukrainian literature]. Kiev, 1999, 447 p. (in Ukrainian).
9. Tsymbal Ya. *Pryvydy urbanizmu* [Ghosts of urbanism]. In: *Krytyka*, 2007. issue 4 (114), pp. 27-29 (in Ukrainian).
10. Evola Giulio. Rivolta contro il mondo moderno. Edizioni Mediterranee: Roma, 1969 (Terza edizione riveduta).

Марьяна Штогрин. Принципы сюжетной и образной организации городского пространства в романе С. Андрухович «Феликс Австрия». Автор статьи рассматривает мифологический дискурс города Станиславова в романе Софии Андрухович «Феликс Австрия». Выявлена социально-стратификационная структура Станиславова как отражение сюжетной организации произведения. Показано влияние города на формирование сознания его жителей. Автор выстраивает особенное время-пространство, моделируя его из фрагментов впечатлений, грез наяву, воспоминаний и представлений, игры иллюзий, сочетая элементы мистические и реалистичны. Формирование сознания горожан напрямую связано с социально-стратификационным построением города и определяет сюжетную структуру произведения. Художественная особенность романа «Феликс Австрия» заключается в презентации женских образов с точки зрения современницы, которая находится в силовом поле влияния феминизма.

Сюжетно-композиційна організація роману визначається невідповідністю ситуації, що розвивається, оцінкам, які вона отримує від героїв роману.

Ключевые слова: город-миф, хронотоп, центр, маргінес, сюжет, ілюзія.

Mariana Shtohryn. Principles of the Narrative Organization of the Urban Space in the Novel of Sofiia Andrukhovych "Felix Austria". The author of the paper examines the mythological discourse of Stanislaviv in Sofiia Andrukhovych's novel "Felix Austria". Social and stratified structure of Stanislav as a reflection of the narrative structure of the novel is determined. The influence of the city on the formation of consciousness of its inhabitants is described. The author builds a special time-space, simulating it with fragments of impressions, dreams in reality, memories and ideas, illusions game, combining elements of mystical and realistic. Formation of consciousness of the urban residents is directly related to the construction of social and stratification structure of the city and defines the plot structure of the novel. The main feature of image-creating in the novel "Felix Austria" is presented through women's outlook in terms of contemporary, who is influenced by the ideas of feminism. The plot-compositional organization of the novel is determined by the unconformity of the situation as it unfolds, with the estimates it receives in the perception of the novel's characters.

Keywords: city-myth, chronotope, center, suburbs, plot, illusion.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015 р.

УДК 821. 161.2.09: 159.922.4

Ольга Яблонська

Класична література крізь призму етно- та соціопсихології Олександра Кульчицького

У статті проаналізовано такі складники етно- та соціопсихології О. Кульчицького, як ідея преперсоналізму Г. Сковороди, архетипні іпостасі Т. Шевченка (Віщун – Борець – Мученик), проблеми провідника та національної спільноти в поемі І. Франка «Мойсей», психосоціальний аспект проблеми культу М. Шашкевича.

Ключові слова: етнопсихологія, культ письменника, архетип, проблеми провідника та національної спільноти, етноментальна модель української літератури.

Закономірністю сучасного літературознавства є активне використання здобутків філософії, психології, соціології, історії та інших гуманітарних сфер. Відкриття етнопсихології про специфіку та закономірності етноментальних констант – благодатний ґрунт для